

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MUSIQA KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Guliston Davlat Pedagogika Instituti

Musiqa ta'limi yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Pirnazarova Dिल्фуза Dilmurod qizi

Annotatsiya. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarga musiqani o'rgatish alohida uslubiy-didaktik jarayonni talab etuvchi hodisa hisoblanadi. Ushbu ilmiy maqolada bu yoshdagi bolalarga musiqiy madaniyatni rivojlantirishning ayrim pedagogik shart-sharoitlari, psixologik jihatlari va metodologiyasi tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: *Musiqiy faoliyat, qo'shiq, aktyorlar, xonanda, ta'lim- tarbiya, maktabgacha ta'lim, musiqa, bolalar, uslub.*

Аннотация. Обучение музыке детей старшего возраста до школы – явление, требующее особого методического и дидактического процесса. В данной научной статье анализируются некоторые педагогические условия, психологические аспекты и методика развития музыкальной культуры детей этого возраста.

Ключевые слова: *Музыкальная деятельность, песня, артисты, певцы, образование, дошкольное образование, музыка, дети, стиль.*

Annotation. Teaching music to older children before school is a phenomenon that requires a special methodological and didactic process. This scientific article analyzes some pedagogical conditions, psychological aspects and methods for developing the musical culture of children of this age.

Key words: *Musical activity, song, artists, singers, education, preschool education, music, children, style.*

KIRISH

Bolalarning vaqtlarini to'g'ri taqsimlash, ularga kerakli bilimlarni berishda, maktabgacha ta'lim muassasasida pedagogik vazifalarni to'g'ri qo'yish muhim. Musiqaviylik-alohida va o'ziga xos xususiyat bo'lib, u musiqaga nisbatan emotsional

javob hissining paydo bo'lishi, unda o'ziga xos ifoda etilgan mazmunni ko'ra olishdir. Musiqaga qabul qilinadigan (tinglash orqali) obyekt yoki o'quv fani sifatida ham qarash mumkin. Shuningdek, unga boshqa tomondan, ya'ni kundalik, ijtimoiy hayotimizning ajralmas (xuddi uyqu va ovqat kabi) bir bo'lagi sifatida yondoshish ham mumkin. Musiqa insonga bevosita va kuchli emotsional ta'sir etuvchi vositadir. Insonning hissiy kechinmalari bilan bog'liq voqea va hodisalar aksariyat hollarda musiqa bilan xamoxang tarzda kechadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Demak, maktabgacha yosh davridanoq, bolalarga musiqaning inson hissiyotlarini ifodaviy vositalarini his qilishlariga imkon berish va shunga o'rgatib borish muhimdir. Biroq ushbu vazifani hal etish uchun bir haftada ikki marotaba olib boriladigan musiqa mashg'ulotlariing o'zi aslo kifoya qilmaydi. Shuning uchun ham yuqoridagi maqsad va vazifalarni amalga oshirish ishi musiqarahbaridan ko'ra ko'proq tarbiyachining zimmasiga tushadi. Aynan tarbiyachi, musiqani turli shakl va ko'rinishda, guruhning kundalik hayotiga olib kiradi. Guruhga musiqani qanday shakllarda olib kirish mumkin? Bu ijrochilikning eng oddiy, sodda va har bir insonga xos bo'lgan shakli. Azal-azaldan kuylash insonning hayoti davomida, uning qaysi ijtimoiyqatlamdan kelib chiqishidan qat'iy nazar, unga hamroh bo'lib kelgan. Ona allasi, erkalamalar, biror ish yoki yumushni bajarish davomidagi mehnat qo'shiqlari, turli marosim, bayram va sayllarga oid qo'shiqlar shular jumdasidandir. Qo'shiq insonning psixoemotsional muvozanatga keltiruvchi birvosita ekanligini ona allasini tinglab, tinchlanuvchi va osuda uyquga ketuvchi go'dakni kuzata turib to'liq ishonch bilan aytishimiz mumkin. Bu borada sharq va g'arb dunyosining mashxur allomalari bir qator izlanishlar olib borganlar. Ularyoshlarga ta'lim- tarbiya beribgina qolmay, o'z ishlariga izdoshlarni yetishtirishuchun tashkil qilgan askanlarida, musiqa insonning ruhiga ta'sir etuvchi vosita ekanligini ta'kidlaganlar.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Musiqa yordamida inson ruhini go'zal, olijanob yoki aksincha tuyg'ularga sozlash (xuddi cholg'u asbobi kabi) mumkin. Musiqiy madaniyat xalq ma'naviy dunyosining

ajralmas qismi bo'lib, uning ma'naviy ehtiyojini barcha davrlarda qondirgan va har doim hamdard bo'lgan, beminnat xizmat qilgan. Zero, bugungi mustaqillik davrimizda ham o'zining ma'naviy burchini muqaddas bilib, xalqimizga xizmat qilmoqda. Shuning uchun ham musiqa madaniyatimiz bugungi kunning ulkan ijod maydoniga aylandi. Shu boisdan musiqiy tarbiyani oila, maktabgacha ta'lim muassasalari hamda boshlangich sinfdan boshlab bolalarning mustaqil musiqiy faoliyatlarini hisobga olgan holda tizimli tarzda olib borish maqsadga muvofiqdir. Mustaqil musiqiy faoliyat, bolalarning o'zlaricha xirgoyi qilishda, o'zlaricha mustaqil musiqa tinglashlarida, o'zlaricha cholg'u asboblarning biror turi bilan shug'ullanishida aktyorlar, xonandalar, qiziqchilar qiliqlari, ovozlari taqlid qilishlarida ko'rinadi. Ular o'zlaricha turli o'zlariga yoqqan qo'shiqlarni xirgoyi qilib kuylaydilar, o'sha ashula ijrosining ohangiga, ovozig va qiliqlariga o'xshatib harakat qilishga intiladilar. O'zlaricha radio, televizor yoki pleyerlarda turli musiqalarni tinglaydilar. Ba'zi bolalar cholg'u asboblari chalishga, agar cholg'u asboblari bo'lmay qolsa, shu cholg'u asbobini chalib ko'rsatishga intiladilar. O'zlari yoqtirgan aktyor yoki qiziqchilar so'zlari taxlidan harakatlar bajaradi va hakoza. Shunday holatlar mustaqil musiqiy faoliyat ko'rinishlari hisoblanadi.

Mustaqil musiqiy faoliyatning bolalar qiziqishlaridan paydo bo'lishiga e'tiborni qaratishimiz lozim. Demak maktabgacha katta yoshdagi bolalar musiqiy faoliyatning u yoki bu turiga qiziqar ekanlarki, shu ko'rgan va eshitgan musiqiy jarayonini xotiralarida saqlab qolayaptilar. Biz pedagoglar bolalar mustaqil musiqiy faoliyatini qanday baholamog'imiz lozim [1].

Albatta mustaqil musiqiy faoliyatga ijobiy baho bermok lozim. Zero, bu faoliyat bolalarni imkon qadar mustaqil bo'lishga o'rgatadi. Tasavvur qiling biror ishni o'zi fikrlab, bajara olmaydigan, kachon tepasida turib buyruq berib tursangiz biror ish qiladi aks holda o'zicha bir ish qilolmaydigan shaxslarning voyaga yetishganidan na o'taona va na jamiyat manfaatdor. Jamiyatga o'zlaricha tashabbus ko'rsatuvchi yangiliklar yaratuvchi iftixorlar, kashfiyotlar kiluvchisog'lom, harakatchan fuqarolar kerak. Shunday ekan mustaqil musiqiy faoliyat pedagogdan kuzatuvchanlikni,

sezgirlikni talab qiladi. Zero pedagoglarmustaqil musiqiy faoliyatini ijobiy baholashi bunday faoliyat ko'rsatayotgan bolalarga to'g'ri munosabatda bo'lishib ularni turli yullar bilan rag'batlantirib boshqalarga namuna qilib ko'rsatishi bolaning bunday foliyat turi bilan shug'ullanishdan manfaatdor ekanliklarini anglatishi kelajakda ulardan buyuk ijodkorlar va san'atning ko'zga ko'ringan namoyondalari chiqishi mumkinligiga ishontira olishi lozimdir. Darhaqiqat, bola qanchalar musiqiy tushunchani mustaqil fikrlab, amalda bajarishga harakat qilsa, musiqiy qobiliyatining rivojlanishi ham shunchalar muvaffaqiyatli bo'ladi.

Bola va uning qobiliyatlarining o'sishi katta kishi tomonidan uyushtiriladigan faoliyatda: Qo'shiq, ritmika, musiqa tinglash va musiqa asboblari chalishda sodir buladi. Bolalar o'zlarining musiqa eshitish tajribalari asosida o'z tasavvurlarini qo'shiq, o'yin, raqs ijodida namoyon qilishga va musiqa savodining oddiy elementlarini egallashga qodirdir. Shu bilan birga faoliyatining har bir turi umuman musiqa qobilyatlarining o'sishiga, maxsus qobiliyatlarning shakllanishiga, masalan: ashula aytish, ashulachilik ovozi va kuy qobiliyatining tarkib topishiga yordam beradi.

Bularning barchasi turli tashkiliy shakllarda: mashg'ulotlarda, o'qishdan tashqari ishlarda (bolalar bog'chasi turmushida musiqa) va mustaqil faoliyatlarida bo'lib o'tadi [2].

Musiqiy madaniyat

1.Qo'shiq kuylash faoliyatida musiqiy dunyoqarash, musiqiy did shakllanadi.Bu faoliyat turida bolalar musiqiy bilimlarga asoslangan holda qo'shiq kuylaydilar. Buning uchun ular musiqiy asarga taaluqli bo'lgan ma'lumotlarni o'zlashtiradilar. Shu jarayonda ularda musiqiy dunyoqarash va musiqiy did shakllanadi.

Musiqa savodi faoliyatida musiqiy tafakkur, tasavvur va musiqiy dunyoqarash shakllanadi. Bu faoliyat turida bolalar musiqaning yaratilish tarixi, musiqaning ifoda vositalari - ritm, metr, registr, o'lchov, lad, temp, nota yuli va yozuvi, tovushlar uzunligi va balandligi, musiqa ijodkorlari, ijrochilari haqida bilimga ega bo'lish bilan birga, ularning musiqiy tafakkurlari shakllana boradi. Bu o'z navbatida bolalarni musiqa olamiga olib kiradi va musiqiy dunyoqarashlarini shakllantiradi.

Musiqqa tinglash faoliyatida musiqiy idrok, musiqiy dunyoqarashshakllanadi. Bu faoliyatda bolalar musiqqa tinglab, uni bevosita idrok etaboshlaydilar. Bu esa ularning musiqiy tafakkurlarini shakllantiradi, shuningdek, ularda musiqiy dunyoqarash ham shakllanib boradi. Tinglangan musiqiy asar haqida mulohaza yurita boshlaydilar.

2. Musiqqa ostida ritmik harakat bajarish faoliyatida musiqiy dunyoqarash, musiqiy did, musiqiy tafakkur, musiqiy idrok, musiqiy ritm hissi va musiqiyxotira shakllanadi. Bu faoliyat turida bolalarda deyarli barcha musiqiy psixologik xususiyatlar shakllanadi. Chunki bu faoliyatda ular o'zlari bevosita musiqiy asarga jo'r buladilar. Avval ular musiqiy asarni tinglab ko'radilar (musiqiy idrok), bu esa musiqaning ritmik ko'rinishini eslab qolishni (musiqiy xotira), qaysi asbobda jo'r bo'lsa yaxshiroq jaranglashini (musiqiy did) tanlashni taqozo etadi. Tarbiyalanuvchi bu faoliyatda mustaqil fikrlashni (musiqiy tafakkur), natijada uning musiqiy dunyoqarashi shakllanib boradi [5].

3. Bolalar cholg'u asboblariida jo'r bo'lish faoliyatida musiqiy dunyoqarash, musiqiy did, musiqiy tafakkur, musiqiy idrok, musiqiy ritm hissi va musiqiyxotira shakllanadi. Ayni vaqtda shuni aytish joizki, musiqaning qanday faoliyat turi bo'lmasin, u shaxsning barcha psixologik jihatlari shakllanishiga yordam beradi. Jumladan, musiqiy his – tuyg'ular, musiqiy dunyoqarash, musiqiy idrok, musiqiy tafakkur, musiqiy tasavvur va musiqiy qobiliyatni shakllantiradi.

4. Musiqiy faoliyat turlari. Tinglash, kuylash, musiqiy ritmik harakatlarnibajarish, cholg'u asboblari bilan tanishtirish va ularga jo'r bo'lish, musiqiy didaktik o'yinlardan foydalanish. Mashg'ulotning ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlari va ularning davlat ta'lim standartlari va kompetensiyalar bilan bog'liqligini ko'rish mumkin [7].

NATIJALAR

Bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirib borayotgan bolada endi tabiatdagi turli musiqqa tovushlariga nisbatan hissiy sezgirlik ko'nikmalari paydo bo'la boshlaydi. Musiqiy va hissiy qobiliyatlar, ular asosida esa musiqiy faoliyatni o'zlashtirish uchun zarur bo'lgan musiqiy qobiliyatlar shakllana boradi.

Estetik ta'lim nazariyasida hissiy sezgirlikning rivojlanishi bolalarda estetik namoyon bo'lish, hissiyotlar, his-tuyg'ular, qiziqishlar, ehtiyojlar, estetik did, estetik fikrlarni shakllantirish bilan bog'liq. Hissiy reaksiya musiqiy asarning shaxsiy munosabati va bola uchun ahamiyatliligi ko'rsatkichi bo'lib, bu odamning musiqiy ta'sirga bo'lgan hissiy-baho munosabatini ko'rsatadi. Bu tashqi ko'rinishlarning keng doirasida ifodalanadi va estetik hissiyotlarni, munosabatlarni, ehtiyojlarni rivojlantirishning boshlang'ich nuqtasi bo'lib xizmat qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolaning hissiy rivojlanishi ta'lim va tarbiyajarayonining, uning turli tomonlarining samaradorliginita'minlashning muhim shartlaridan biridir. Voyaga yetgan odamga xos bo'lgan yuqori axloqiy, estetik va intellektual tuyg'ular tug'ilishdan bolaga berilmaydi, ular bolalik davrida vujudga keladi va rivojlanib boradi, rivojlanib borayotgan taraqqiyot yo'lidan boradi, hayot mazmuni va tarbiyasining ijtimoiy sharoitlari ta'siri ostida tobora boy tarkibga va murakkab shakllarga ega bo'ladi. Bolalik davrida hissiyotlarning xususiyatlari (ularning kuchi, davomiyligi, barqarorligi) bola faoliyatining umumiy tabiati va uning motivlarining o'zgarishi, shuningdek, bolaning tashqi dunyo bilan munosabatlarining murakkablashishi tufayli o'zgaradi [9].

Har qanday mashg'ulot uning qay darajada tashkil etilganligi bilan baholanadi. Musiqa rahbarining mashg'ulotga nisbatan yondoshuvi bunda juda katta ahamiyat kasb etadi. Xo'sh, agar musiqa rahbariga: «Siz mashg'ulotniqanday tashkil etasiz» deya savol berishsa, u qanday javob bergar bo'lardi. Ehtimol, ushbu savolga javob berar ekan, tajribali musiqa rahbariham har kimning o'z sirlari, o'zlarining mualliflik texnikasi bo'lishikerakligini aytadi. Bu shubhasizdir. Ammo musiqani o'rgatishning barcha usullarini avvalo «ijod» so'zida birlashtirish kerak.

Musiqa rahbarining ijodiy qarashlari bolalar bilan olib boriladigan musiqa mashg'ulotlarining yangicha qarashlarva estetik rivojlanish dasturiga aylanishiga yordam berishi mumkin. Musiqa rahbarining ijodiy qobiliyatibolani darslarning musiqiy materiali haqida o'ylashga va cholg'u asboblardan foydalangan holda noan'anaviymashg'ulotlar o'tkazishga, mumtoz cholg'ular bilan tanishishga, musiqiy

notalarni chizishga va o'rganishga, bolalar bilan musiqiy kompozitsiyalar yaratishga imkon beradi [10].

XULOSA VA MUNOZARA

Har qanday yangi g'oyalar, musiqiy estetik materiallarni taqdim etishning yangi shakllari musiqa mashg'ulotining sifatini oshiradi va bolalarning ijodiy rivojlanishiga turtki bo'ladi. Shuningdek, mashg'ulot jarayonlarida kompyuter texnologiyalaridan ham unumli foydalanish o'rinlidir. Tadbirlarni yaratish va loyihalashtirish uchun yangi vositalarni va hatto ularni o'tkazish turlarini taklif qilish kerak. Har qanday musiqa rahbari o'z faoliyati davomidainnovatsion multimedia vositalaridan foydalanishi zamon talabiga hamohang bo'ladi. Eng muhimi esa bu vositalar yordamida tashkil etilgan mashg'ulot bolalarning yodida qoladi va o'zgacharoq bo'ladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ishmuxamedov R.J., M.Yuldashev Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar.- T.: "Nihol" nashriyoti, 2013, 2016.-279b.
2. Norenkov I.P., Zimin A.M. Ta'limda innovatsion texnologiyalar: Darslik.-.M.: Ad. MSTU im. N. Bauman, 2012.-336s.
3. Sergeev I.S. Pedagogik faoliyat asoslari: Darslik. 2019
4. Liviev A.X. O'zbek xalq cholg'ularida ijrochilik. –T.: Mehnat, 2001.
5. Sharipova G. Maktabgacha ta'lim muassasalarida musiqa o'qitish metodikasi. «Cho'lpon» T.: 2007.